

AZƏRBAYCANDA İNFORMASIYA KOMMUNİKASIYA TEXNOLOGİYALARININ (İKT) TƏTBİQİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ: İNFORMASIYA İQTİSADİYYATI VƏ İQTİSADI İDARƏETMƏ

Mahir ABBASZADƏ

*Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, İqtisadiyyat İnstitutu,
Bakı, Azərbaycan*

Giriş

Son illər Azərbaycanın sosial-iqtisadi həyatında mühüm rol oynayan İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyalarının (İKT) sahəsi inkişaf səviyyəsinə görə milli iqtisadiyyatın digər sahələri ilə müqayisədə daha intensiv inkişaf edən sahə hesab olunur. Müasir İKT sahəsinin intensiv və yüksək səviyyədə inkişafını yeni xidmət növlərinin, o cümlədən mobil telefon rabitəsinin, internetin ölkəmizdə təşəkkül tapması və regionlar üzrə genişlənməsi ilə də təsdiq etmək mümkündür. Son illər beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla Azərbaycanda informasiya cəmiyyətinə keçid və onun formalaşdırılması, elektron hökumətin təşkili və intellektual potensialın inkişafı sayəsində neft sektorundan sonra prioritet sahə hesab olunan İKT sahəsi daha dinamik inkişaf etməkdədir. Araşdırmalar göstərir ki, müasir dövrdə və gələcək perspektivdə İKT-nin

əhəmiyyəti daha da artacaqdır. Ümumiyyətlə, İKT sahəsi ölkənin hərtərəfli inkişafı, əhalinin intellektinin yüksəldilməsi, həmçinin dünyada baş verən integrasiya proseslərinə daha aktiv cəlb olunması istiqamətində mühüm rol oynayır. Azərbaycanda İKT sahəsinin inkişafının sürətləndirilməsi, bu sahə üzrə normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilərək ölkəmizin tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğunlaşdırılması, telekommunikasiya və poçt xidmətləri bazarının daha da liberallaşdırılması və özəl sektorun inkişafı məqsədilə mühüm işlər görülmüşdür və bu proseslər davam etməkdədir (Hüseynova, 2013).

Azərbaycanda beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla İKT sahəsinin təşkilati, hüquqi, texniki, kadr baxımından modernləşdirilməsi, İKT sənayesinin formalaşdırılması, bu sahəyə yeni investisiyaların cəlb edilməsi və sahibkarlığın genişləndirilməsi, azad bazar və sağlam rəqabət prinsiplərinin gözlənilməsi, sosial əhəmiyyətli layihələrin həyata keçirilməsi əsas prioritetlərdəndir. Ölkəmizdə İKT-nin inkişaf dinamikası, uğurla həyata keçirilən neft strategiyası nəticəsində dövlətimizə olan inamın artması, beynəlxalq qurumlarla uğurlu əməkdaşlıq nümunələri, yüksək texnologiyaya əsaslanan iqtisadiyyatın formalaşması üzrə qarşıya qoyulan vəzifələr, dövlət siyasətinin tərkib hissəsi kimi İKT sahəsinə göstərilən dəstək bu sahənin yaxın illərdə daha da sürətlə inkişaf edəcəyini təsdiq edir (İmanov,2001)

Müasir iqtisadi şəraitdə İnformasiya Kommunikasiya Texnologiyaları (İKT) sahəsinin əsas inkişaf xüsusiyyətləri

İnformasiya sistemləri - bəşər sivilizasiyasının çağdaş dövrdə modern inkişafının mühüm göstəricilərindən biri olub, yeni ictimai – iqtisadi formasiya və münasibətlər sisteminin təşəkkül taparaq sürətlə inkişaf etməsinin bazis elementini təşkil edir. Aparılan araşdırmalar göstərir ki, iqtisadi nəzəriyyədə əsas problemlərdən biri - iqtisadi subyektlərin qeyri-məhdud tələblərinin yerinə yetirilməsi üçün, məhdud iqtisadi resurslardan daha səmərəli istifadə olunması haqqında məsələnin tədqiqi hesab olunur. Müasir şəraitdə həmin problem, daha çox mürəkkəb makroiqtisadi sistemlərin sosial-iqtisadi təkamülünün tənzimlənməsi kontekstində nəzərdən keçirilir. Bu təkamül prosesi iqtisadi subyektlərin fəaliyyət nəticələrinin qeyri-müəyyənliyi ilə sıx əlaqədardır ki, o da zəruri informasiyanın aşkara çıxarılması yolu ilə azalmaya məruz qala bilər (Абалкин ,2002). Eyni zamanda, müasir məqamda informasiya prosesi özü unikal istehsal amilinə çevrilmişdir. Bu unikalıq isə, onun intəhasızlığı və bitməsi, yayılması və nadirliyi kimi müxtəlif aspektlərlə şərtlidir və belə xarakterik xüsusiyyətlər öncəki istehsal amillərinə heç də xas deyildir” (Борисов,2008).

Müasir dövrdə həm insanların ictimai şüurunda informasiyaların tutduğu yeri, həm də informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının cəmiyyət həyatında oynadığı rolu sözün tam mənasında qiymətləndirməmək, bütövlükdə isə həyatımızı onsuz təsəvvür etmək mümkün deyildir. Belə ki, ictimai-iqtisadi həyatımızın bütün sahələrində və istiqamətlərində onun verdiyi imkanlardan geniş şəkildə istifadə olunur (Вечканов,2005). Qeyd edək ki, informasiya iqtisadiyyatlı cəmiyyətin əsas xüsusiyyətləri sırasına aşağıdakıları aid etmək mümkündür:

- *global informasiya mühitinin yaradılması;*
- *informasiya və kommunikasiya texnologiyalarından kütləvi istifadə olunması;*
- *sosial və iqtisadi fəaliyyətin yeni formalarının yaranması;*
- *informasiya elementinin əmtəyə çevrilməsi;*
- *informasiya və bilik bazarının yaradılaraq inkişaf etdirilməsi;*
- *beynəlxalq, milli və regional səviyyədə informasiya mübadiləsi sistemlərinin imkanlarının genişlənməsi hesabına mövcud peşə və ümumi mədəniyyət səviyyəsinin artması;*
- *demokratik inkişafın vacib şərti sayılan vətəndaşların və sosial institutların zəruri məlumatı almaq, onu yaymaq və istifadə etmək kimi hüquqlarını təmin edən mühitin yaradılması və s(Будянин,1995).*

Beləliklə, İKT-nin tətbiqinin mövcud durumu və inkişaf səviyyəsi – hər bir ölkənin intellektual və elmi potensialının, idarəetmə sistemində şəffaflığın təmin olunmasının və bütövlükdə demokratiyanın inkişaf etdirilməsinin ən mühüm göstəricilərindən hesab olunur (Гаджиев,2000). Bu gün dünya bazarında elektron ticarətin rolu və yerinin getdikcə artdığı müşahidə edilir. Çünki, qarşıdakı illərdə hər bir ölkənin davamlı rəqabət aparmaq qabiliyyəti, məhz onların İKT –dən səmərəli istifadə edilməsi imkanlarından asılı olacaqdır. Xarici təcrübə göstərir ki, həmin proseslər hər bir ölkənin dayanıqlı inkişaf olunmasına xidmət göstərir .Məhz bu texnologiyalar əhalinin mövcud sosial-iqtisadi durumunda mövcud olan müxtəlif problemlərin səmərəli həll edilməsi və yoxsulluq səviyyəsinin aşağı salınması üçün əsas və tutarlı vasitələrdən hesab edilir. Beləliklə, son illərdə Azərbaycanda İKT imkanlarından istifadə imkanları istiqamətində müəyyən işlər görülmüş, əksər sahələrdə bu texnoloji imkanların tətbiqi istiqamətində böyük uğurlar əldə edilmiş və bütövlükdə həmin istiqamət mövcud dövlət siyasətinin əsas prioritetlərindən birinə çevrilmişdir .

Nəzərə almaq lazımdır ki, müasir şəraitdə informasiya -kommunikasiya texnologiyalarının (İKT) inkişaf indeksi - dünya ölkələrində İKT –nin inkişaf dinamikasını xarakterizə edən ən mühüm göstərici hesab edilir. Beynəlxalq Telekommunikasiya İttifaqı (BTİ) tərəfindən müəyyən edilən bu göstərici İKT üzrə əsas göstəricilərin birgə təmsil olunması və ümumiləşdirilməsi, onların müvafiq dövrlər müqaviləsi ilə xarakterizə olunur. İndeks hesablanarkən isə, 11 əsas göstəricidən istifadə edilir (Гальперин, Гребенников.,Лецкий, Тарасевич,

2006). Dünya səviyyəsində hər bir göstərici üzrə ideal orta göstərici (median göstəricisi) və aqreqasiya üçün onların xüsusi çəkisi müəyyən edilmişdir. Hər bir göstərici üzrə ayrı – ayrı ölkələrin məlumatları müəyyən olunan orta göstəriciyə bölünərək, həmin göstərici üzrə müəyyən edilən xüsusi çəkiyə vurulur. Göstəricilərin üstünlüyü ondan ibarətdir ki, dünya ölkələri üzrə İKT –nin inkişaf səviyyəsini hər hansı fərdi göstərici ilə deyil, əsas etibarilə aqreqasiya olunmuş orta göstəricilər əsasında müqayisə etmək mümkündür (Золотарчук, 2013).

Qeyd etmək yerinə düşər ki, ölkəmizdə həm rabitə, həm də informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının kompleks və dayanıqlı şəkildə inkişaf etdirilməsi, ilk növbədə isə bu sahədə qanunverici bazanın formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür (www.stat.gov.az/statistika/2018). Məsələn, 3 aprel 1998-ci ildə “İnformasiya, informasiyalaşdırma və infor-masiyanın mühafizəsi haqqında”, 9 mart 2004 – cü ildə “Elektron imza və elektron sənəd haqqında”, 29 iyun 2004 – cü ildə “Poçt haqqında”, 14 iyun 2005 – ci ildə “Telekommunikasiya haqqında”, 30 sentyabr 2005 – ci ildə “İnformasiya əldə etmək haqqında”, 11 may 2010-cu ildə “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunları, eyni zamanda 21 oktyabr 2005-ci ildə “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı” (“Elektron Azərbaycan”), 13 fevral 2007-ci ildə “Azərbaycan Respublikasında biometrik eyniləşdirmə sisteminin yaradılması üzrə 2007-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı”, 17 sentyabr 2009 – cu ildə “Azərbaycan Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”, 8 noyabr 2011-ci ildə “Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2010 - 2012 - ci illər üçün Dövlət Proqramı”, 20 sentyabr 2016 – cı ildə “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016–2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı” qəbul edilmişdir (www.prezident.az/İKT-nin-inkişafı).

Bununla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2 aprel 2013-cü il tarixli 853 nömrəli Fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikası Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnformasiya Texnologiyalarının İnkişafı Dövlət Fondu haqqında Əsasnamə” təsdiq edilmişdir (www.stat.gov.az/statistika/2018). Burada Fondun məqsədi və əsas vəzifələri, hüquqları, onun vəsaitinin formalaşdırılması və istifadəsi, həmçinin idarə olunması qaydaları əks olunmuşdur. Əsasnamədə göstəriləyi kimi, Fondun əsas məqsədi - Azərbaycan Respublikasında İKT sahəsində sahibkarlıq sektorunun inkişafı və onun yetərli maliyyə dəstəyi ilə təmin edilməsi, bu sahəyə yerli və xarici investisiyaların maksimum cəlb olunması, yeni innovativ texnologiyaların yerli iqtisadiyyata səmərəli inteqrasiya edilməsi, elmi tədqiqat işlərinin və eyni zamanda səmərəli innovasiyaların tətbiqinin genişləndirilməsi üzrə layihələri dəstəkləməkdən, eyni zamanda İKT sahəsində əlverişli investisiya mühitini

yaşılşdırılması, həm yerli, həm də xarici investorların maraqlarının stimullaşdırılmasının təmin olunması və birgə layihələrdə iştirak etmələri üçün stimullaşdırıcı tədbirlərin həyata keçirilməsi, yüksəkixtisaslı peşəkar kadrların cəlb edilməsi, mövcud layihələrin səmərəliliyi və əhəmiyyəti haqqında xarici mütəxəssislərlə birgə müvafiq araşdırmaların aparılması, onların çevikliyinin təmin olunması və birgə layihələrin idarə edilməsi istiqamətində tövsiyələrin verilməsi yolu güclü ilə, intellektual biznesin inkişafına təkan verilməsidir”.

“Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014-2020-ci illər üçün Milli Strategiyada göstərilədiyi kimi, “informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) - yüksək artım tempinə malik yeni iqtisadi sektor kimi müasir və çoxtəyinatlı infrastruktur, habelə hərtərəfli sosial-iqtisadi tərəqqinin aparıcı qüvvəsi rolunu oynayır. Bu gün İKT Respublikanın davamlı və dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, intellektual potensialının gücləndirilməsi, biznesin inkişafı, korrupsiya ilə mübarizə, yoxsulluq və işsizliyin azaldılması, cəmiyyətdə şəffaflyq və demokratiyanın inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli vasitə olaraq qəbul edilir. Dövlət idarəçiliyi, təhsil, səhiyyə, biznes, maliyyə - bank işi və digər sahələrdə yeni dəyərlər yaradan İKT ictimai - iqtisadi münasibətlərin vacib tərkib hissəsinə çevrilmişdir. İnternet mediasının inkişafı, internetdə fikir və söz azadlığının mövcudluğu, elektron qəzet və jurnalların, xarici və daxili sosial şəbəkələrin geniş yayılması İKT-nin cəmiyyətə verdiyi yeni imkanlardır (www.prezident.az/İKT-nin inkişafı).

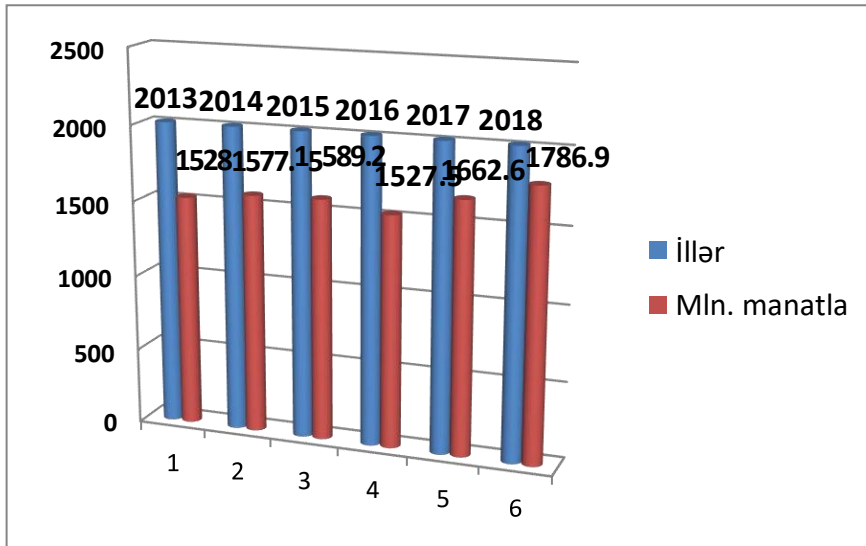
İKT-nin, o cümlədən internet iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi əhəmiyyətli iqtisadi sahələrin inkişafında da mühüm rol oynayacaqdır. Məhz internet iqtisadiyyatı yeni istifadə və iştirak mühitlərinin yaranmasına, məhsuldarlığın artırılmasına, rəqiblər üzərində strateji üstünlüyün əldə olunmasına, tərəfdaşlarla münasibətlərin möhkəmləndirilməsinə, informasiya resurslarından optimal istifadəyə və bütövlükdə cəmiyyətin rifahının yaxşılaşdırılmasına şərait yaradır (Рустамов, 2010). Azərbaycan Respublikasının bu sahədə mövcud qanunvericilik bazasının, onun tərəfdar çıxdığı bir sıra beynəlxalq müqavilələrə uyğunlaşdırılması, bununla yanaşı, telekommunikasiya və poçt xidmətləri bazarının daha da liberallaşdırılaraq, özəl bölmənin inkişaf etdirilməsi məqsədilə çoxsaylı işlər görülmüş, tədbirlər həyata keçirilmişdir (Мамедов,2007)

Aparılan müşahidə və təhlillər onu göstərir ki, son illər ölkədə informasiya-kommunikasiya texnologiyaları sektoru daha sürətlə və dinamik şəkildə inkişaf etməkdədir (Мехтиев, 2004). Göstərilən sahədə həyata keçirilən məqsədyönlü siyasət, mühüm dövlət proqramları və zəruri islahatlar nəticəsində Azərbaycan Respublikasının ümumdünya elektron məkanına daha sürətli inteqrasiyası təmin edilmiş, yeni biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın təşəkkülü, elektron hökumətin formalaşdırılması, zəruri və aktual informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunması istiqamətində mühüm addımlar atılmış, müasir və modern texnologiyaların

vətəndaşların gündəlik həyatında tətbiqinə, Azərbaycan dilli internet resursların zənginləşdirilməsinə, respublika əhalisinin əksər hissəsinin internet istifadəçisinə çevrilməsinə nail olunmuşdur (www.stat.gov.az/statistika/2018).

Azərbaycanda İKT sahəsinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi

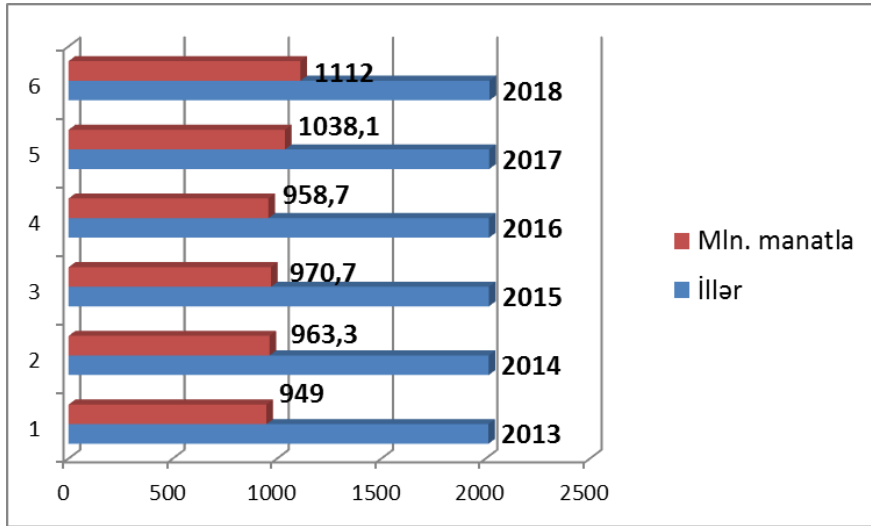
Son illər davamlı olaraq, İKT sahəsində xidmətlərin əhali üçün əlçatanlığının təmin edilməsi, yeni layihələrin tətbiqi, İKT infrastrukturunun modernləşdirilməsi, tətbiq coğrafiyasının genişləndirilməsi və sahənin diversifikasiyası istiqamətində mühüm addımlar atılmaqdadır. “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014- 2020-ci illər üçün Milli Strategiya” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 02 aprel 2014- cü il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş və strategiyada bu sahənin inkişafı üzrə 2020-ci ilə kimi konkret məqsəd və vəzifələr müəyyən olunmuşdur. Aparılmış təhlillər onu göstərir ki, ölkəmizdə informasiya – kommunikasiya texnologiyaları sektoru xüsusən son dövrlərdə sürətlə inkişaf etməkdədir. Bunu aşağıdakı statistik göstəricilərin təhlilindən də müşahidə etmək olar (Самедзаде, 2004):

Şəkil 1. Ölkə üzrə son illərdə İKT sektorunda məhsul (xidmətlər) buraxılışı, mln. manatla

Statistik göstəricilər üzrə aparılmış təhlil onu göstərir ki, İKT sektorunda məhsul (xidmətlər) buraxılışı üzrə ciddi artım tendensiyası qeydə alınmışdır (Самедзаде,2004). Məsələn, 2013-cü ildə bu göstərici 1528 mln. manat, 2017-ci ildə 1662,6 mln. manat , 2018-ci ildə isə 1786,9 mln. manat təşkil etmişdir. Son illər İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin həcmində də artım templəri

müşahidə olunmuşdur. Məsələn, 2013-cü ildə bu göstərici 949 mln. manat, 2017-ci ildə 1038,1 mln. manat, 2018-ci ildə isə 1112 mln. manat olmuşdur. Təhlildən də görüldüyü kimi hər il İKT üzrə artım dinamikası müşahidə olunmaqdadır.

Şəkil 2. Azərbaycanda son illər İKT sektorunda yaradılmış əlavə dəyərin həcmi, mln. manat

Azərbaycanda İKT sektorunda hər il qeydə alınan inkişaf tempinin əsas səbəbi bu sahədə dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi, özəl İKT şirkətlərinin ölkədə sayının artması, onlara ayrılan investisiyaların çoxalması və onların ixrac imkanlarının yüksəlməsidir (Şəkil 1 və Şəkil 2).

Son illərdə ölkəmizdə informasiya – kommunikasiya texnologiyaları və rabitə sektoru dayanıqlı və intensiv şəkildə inkişaf etməkdədir. Bu mühüm infrastruktur sahəsində maliyyə gəlirlərinin orta illik artım tempi 25-30 % arasında dəyişərək, əslində mövcud inkişaf səviyyəsinə görə ölkə iqtisadiyyatının, xüsusən də qeyri – neft sektorunun digər bütün bölmələrini geridə qoyur. Beynəlxalq təcrübədən görüldüyü kimi, qeyri-neft sektorunun və infrastruktur sahələrin davamlı inkişafında informasiya texnologiyalarının rolu və yeri çox mühüm və əhəmiyyətli hesab edilir. Niyə? Çünki, müntəzəm olaraq çoxsaylı texnoloji yeniliklərə məruz qalan və onunla müşayiət olunan informasiya – kommunikasiya texnologiyaları (İKT) sektorunda modern xidmət növlərinin təşkil olunması, eyni zamanda bu xidmətlərin həcmi və əhatə dairəsinin getdikcə genişləndirilməsi hesabına, cədvəldə göstərilən illər ərzində yaradılan əlavə dəyərin qeyri-neft ÜDM-də xüsusi çəkisi artan templərlə inkişaf etməkdədir (www.prezident.az/İKT-nin inkişafı).

İnformasiya – kommunikasiya texnologiyaları sektorunun davamlı inkişafı istiqamətlərinə dair SWOT təhlilin nəticələri göstərir ki, bu sahədə güclü

tərəflər və çoxsaylı imkanlar mövcud olsa da, inkişafa mane olan müəyyən zəif tərəflər və təhlükələr də vardır (Либман, 2011) . Belə ki, beynəlxalq səviyyədə tranzit trafikinin daşınması üçün, ölkəmizin ərazisinin (coğrafi məkanın) çox əlverişli olması, sərfəli fiber-optik kabel infrastrukturunun mövcud imkanları, yuxarıda da qeyd edildiyi kimi, bu sahəyə dair lazımi qanunların və digər zəruri qanunverici sənədlərin qəbul olunması, daxili bazarın qlobal, beynəlxalq bazarlara yaxınlığı və digər məsələləri göstərə bilərik(Розанова, 2014). Lakin, göstərilən sahədə güclü və qeyri – bərabər rəqabət mühitinin mövcudluğu, istifadə edilən internet sürətinin hələ də aşağı səviyyədə olması, ümumiyyətlə, göstərilən sahə üzrə bilik səviyyəsinin hələ də yetərsiz şəkildə olması və digər cəhətlər isə, onun zəif və yetərsiz tərəflərini əks etdirir(Олейник,2012).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”ndə qeyd edildiyi kimi, “İKT sektorunun mühüm tərkib hissəsi olan telekommunikasiya infrastrukturunu və texnologiyası biznes fəaliyyəti üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, telekommunikasiya sənayesi mobil cihazlar vasitəsilə həyata keçirilən müxtəlif əməliyyatlar, eyni zamanda çoxsaylı elektron ödənişlər və digər elektron əməliyyatlar üçün mühüm platforma təklif edir. Eyni zamanda, telekommunikasiya infrastrukturunu və sənayesi yeni biznes modelləri vasitəsilə təsərrüfat fəaliyyəti göstəricilərini də yüksəltməyə imkan verir. İKT sənayesinin daim yeniləndiyi və innovasiyaların tətbiq edildiyi nəzərə alınmaqla, bu sektorun öz faydalarını daha da artırması üçün böyük potensialının mövcud olduğunu qeyd etmək olar (www.stat.gov.az/statistika/2018).

Telekommunikasiya sektoru fərqli rollara malik dörd əsas iştirakçıdan ibarətdir: xidmət təminatçıları (provayderlər), istehlakçılar, operatorlar və dövlət. Telekommunikasiya sənayesi İKT sektorunun arxitekturasının mühüm tərkib hissəsi olduğuna görə, kommunikasiya texnologiyalarında baş verən innovasiya və trendlər bu sektorun dinamikasına və əsas iştirakçılarına da təsir edir. Əsas amillərdən biri - kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqini genişləndirən (məsələn, məhsul və xidmətlərin əlçatanlıq səviyyəsini artıran) dəstəkləyici vasitələrdir. Ötən on il ərzində internetdən istifadədə, eləcə də mobil cihazlar vasitəsilə internetə çıxış səviyyəsində sürətli artım baş vermişdir. Gələcəkdə də bu trendin davam edəcəyi gözlənilir. Eyni zamanda, şirkətlərarası qarşılıqlı münasibətlər kontekstində internetə qoşulma imkanını gücləndirən xidmət növləri daha çox qəbul edilir. Belə əlavə dəyər yaradan xidmətlərə maşınlararası kommunikasiya, “bulud” xidmətləri, müəssisə mobilliyi, vahid kommunikasiya platformaları və digər xidmətlər daxildir. Rəqəmsal innovasiyalar şirkət və istehlakçılar arasındakı münasibətlər kontekstində satınalma tərzlərini və üstünlük verilən xidmət növlərini daim dəyişir”.

Qeyd etmək lazımdır ki, bu gün İKT sahəsində yeni biliklərin, həmçinin innovativ bacarıqların yüksəldilməsi, bununla yanaşı, sosial -iqtisadi davranışların hər bir mərhələsində İKT-dən səmərəli istifadə olunması məsələləri böyük önəm kəsb etməkdədir. Belə ki, həmin proseslər – ölkə vətəndaşlarının yaşam tərzini, keyfiyyət səviyyəsini və iqtisadi proseslərin məhsuldarlığını yüksəltməklə, ölkə iqtisadiyyatının beynəlxalq səviyyədə rəqabət qabiliyyətinin daha da yüksəlməsinə əlverişli şərait yaradır (Ивасенко,2013).

Bununla yanaşı, vətəndaş məmnuniyyətinin daha da yüksəldilməsi və rahatlığının maksimum təmin edilməsi üçün, müxtəlif dövlət orqanları tərəfindən cəmiyyət üzvlərinə göstərilən çoxsaylı xidmətlərin tam optimallaşdırılmış səviyyədə təşkil olunması, həmçinin elektronlaşdırılması da mühüm əhəmiyyət kəsb edir (ДЫНКИН,2002). Sevindirici haldır ki, son illərdə göstərilən istiqamətdə həm normativ – hüquqi bazanın formalaşdırılması, həm də real yönümlü tədbirlərin reallaşdırılmasına uyğun məqsədyönlü işlər görülmüş, tədbirlər həyata keçirilmişdir. Məsələn, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin “Dövlət orqanlarının elektron xidmətlər göstərməsinin təşkili sahəsində bəzi tədbirlər haqqında” 23 may 2011-ci il tarixli, 429 nömrəli Fərmanına uyğun olaraq, “elektron hökumət”in yaradılması və elektron xidmətlərin inkişaf etdirilməsi prosesinin sürətləndirilməsi məsələsi qarşıya birvəzifə olaraq qoyulmuş, dövlət başçısının 5 fevral 2013-cü il tarixli 813 nömrəli Fərmanı ilə “Elektron hökumət” portalı haqqında Əsasnamə” təsdiq olunmuş, eyni zamanda həmin portalın rəsmi operatoru da müəyyən edilmişdir. Maraqlıdır ki, 2019-cu ilə qədər 90 –a yaxın dövlət subyekti, o cümlədən 41 dövlət strukturu və 415 elektron xidmət “elektron hökumət” portalına inteqrasiya olunmuşdur. Diqqəti cəlb edən məqamlardan biri də, həmin xidmətlərə portal vasitəsilə edilən müraciətlərin sayının 34 milyona, eyni zamanda elektron xidmət istifadəçilərinin sayı isə 1, 4 milyona çatmasıdır (www.prezident.az/İKT-nin inkişafı).

Ölkəmizdə informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının hərtərəfli və dolğuninkişaf strategiyasının reallaşdırılması istiqamətində həyata keçirilən çox mühüm sosial layihələrdən biri də, Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin (ASAN xidmət) təşkil olunması və səmərəli fəaliyyət göstərməsindən ibarətdir. Məhz ölkə vətəndaşlarına müxtəlif istiqamətlərdə xidmət göstərən dövlət orqanlarının icra etdikləri (yerinə yetirdikləri) fəaliyyət prosesində şəffaflyq səviyyəsinin maksimum səviyyədə yüksəldilməsi, müxtəlif sosial təbəqələrdən olan insanlara təklif edilən çoxsaylı xidmətlərin üstün keyfiyyətli, daha rahat, vətəndaş məmnunluğunu və müasir innovativ ideyaları daha geniş tətbiq edərək, onların həyata keçirilməsi, xidmət göstərilən müxtəlif təbəqəli insanlara yeni və daha modern yanaşma tətzinin aparılması, həmçinin qarşılıqlı əlaqələrdə etik qaydalar və səmimi, insani münasibətlərə söykənən davranış qaydalarına əməl olunması və digər çoxsaylı anoloji xarakterli tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədi ilə -

dövlət başçısının 2013-cü il 13 iyul tarixli və 685 nömrəli Fərmanı ilə təşkil olunmuşdur(www.stat.gov.az/statistika/2018). Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə“ Dövlət Agentliyinin 2 əsas fəaliyyət istiqaməti mövcuddur:

- “ASAN xidmət” mərkəzlərinin vahid şəkildə idarə olunması;
- Dövlət orqanlarının informasiya bazalarının qarşılıqlı inteqrasiyası və elektron xidmətlərin təşkili prosesinin təkmilləşdirilməsi.

Dövlət Agentliyi öz fəaliyyətini Agentliyin aparatı, tabeliyində olan ASAN xidmət mərkəzləri və innovasiyalar mərkəzi vasitəsilə həyata keçirir. Bu zaman dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərin elektronlaşdırılması, informasiya sistemləri və ehtiyatlarının formalaşdırılması ilə bağlı işlərin layihələndirilməsi, dövlət xidmətlərinin göstərilməsi zamanı modern innovasiyaların araşdırılması və tətbiq edilməsi, informasiya sistemləri, məlumat bazaları və elektron xidmətlərlə bağlı dövlət orqanları tərəfindən təqdim olunan layihələrə, onların texniki və səmərəliliyi baxımından məqsədəuyğunluğu haqqında rəy verilməsi, həmçinin dövlət orqanlarının həyata keçirdikləri elektron xidmətlərin qiymətləndirilməsi həm Agentliyin aparatı , həm də innovasiyalar mərkəzi tərəfindən həyata keçirilir.

Dövlət Agentliyi ölkə vətəndaşlarına göstərilən dövlət xidmətlərinin həyata keçirilməsini aktiv və qeyri - aktiv formada təşkil edir. Aktiv forma - ASAN xidmət mərkəzləri vasitəsilə təmin edilir. Bu mərkəzlər müxtəlif dövlət orqanları tərəfindən göstərilən xidmətlərin bir pəncərə prinsipi əsasında mütəşəkkil, həmçinin əlaqəli formada həyata keçirilməsini, bu xidmətlərin aparılmasının operativlik, şəffaflıq, mədəni rəftar, səmimiyyət, məsuliyyət prinsipləri və qanunvericiliyin tələbləri əsasında həyata keçirilməsinə nəzarəti təmin edən qurumlardır. Qeyri - aktiv formada xidmət isə, əsas etibarilə səyyar xidmət vasitəsilə aparılır. Əgər aktiv xidmətlərin alınması üçün vətəndaş bilavasitə mərkəzə gəlsə, səyyar xidmət zamanı isə dövlət qurumu bilavasitə vətəndaşın qapısına üz tutur. Göstərilən xidmətlər, modern texnoloji avadanlıqlarla bütöv şəkildə təchiz edilən effektiv nəqliyyat vasitələrindən istifadə edilməklə həyata keçirilir.

Beləliklə, informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının inkişaf strategiyasını araşdıraraq bu qənaətə gələ bilərik ki, müxtəlif texniki vasitələrin qarşılıqlı və optimal əlaqəsində mövcud informasiya resurslarının sürətli artımı - iqtisadiyyatın bütün sektorlarına köklü, inqilabi dəyişikliklər gətirib çıxaran dinamik təsirləri ilə modern cəmiyyət paradiqması yaratmış, bununla yanaşı sivilizasiyanın hazırkı mərhələsində informasiyanın iqtisadi kateqoriya kimi rolu və əhəmiyyətini əsaslı dərəcədə yüksəltmişdir (Козлов,2013). Tədqiqatlar göstərir ki, informasiya iqtisadiyyatı - müasir dövrdə daha sistemli məcraya daxil olaraq qlobal xarakter alır, iqtisadiyyat, siyasət, mədəniyyət sahəsində köklü sosial transformasiyalara, insanların şüurunda isə əsaslı dəyişikliklərə, yeni

postindustrial cəmiyyət tipinin - informasiya cəmiyyətinin sürətli təşəkkülü və təkamülünə zəmin olur (Koyz,2015). O, həmçinin bazarın iqtisadi sistemini müəyyən təbədüllərə uğradaraq, yeni iqtisadi münasibətləri formalaşdırır. İnformasiya mübadiləsi və reallaşması informasiyanın özündən artıq üstünlük əldə edir, texnoloji determinizm konkretləşir, eyni zamanda öz yerini informasiya və informasiya iqtisadiyyatı determinizminə verir (Кузнецова, 2001). Bu reallıq isə onu əsaslandırır ki, yeni cəmiyyət paradigmasının özəyini və ana xəttini məhz informasiya iqtisadiyyatı təşkil edir.

Nəticə

Azərbaycanda İKT sahəsi üzrə innovasiya yönümlü fəaliyyətin inkişaf etdirilməsi və gücləndirilməsi istiqamətində davamlı tədbirlərin həyata keçirilməsi ölkə üzrə ən mühüm prioritetlərdən hesab oluna bilər. Bütövlükdə isə, dövlət tərəfindən İKT-nin tətbiqinin təkmilləşdirilməsi, informasiya iqtisadiyyatının yaradılması üzrə həyata keçirilən innovasiya siyasəti tədbirlərinin əsas istiqamətləri aşağıdakı iqtisadi tədbirlərin səmərəli həyata keçirilməsi ilə təmin olunmalıdır:

-İnformasiya iqtisadiyyatının təşkili sahəsində qabaqcıl ölkələrin təcrübələrinin öyrənilməsi və ölkəmizdə tətbiqi prosesi stimullaşdırılmalıdır ;

-İKT sahəsinin inkişafında dəstək dəstəyinin artırılması, bu sahədə sahibkarlıq fəaliyyətinin genişləndirilməsi və fəaliyyət göstərən şirkətlərin ixrac fəaliyyəti dəstəklənməlidir;

-Respublika iqtisadiyyatının müxtəlif sahələrinin, həmçinin sosial məsələlərin səmərəli həlli istiqamətində nəzərdə tutulan müxtəlif innovasiya layihələrinin zəruri maliyyə vəsaitləri ilə təmin olunması vacibdir. Bu zaman onların məhz müsabiqələr vasitəsi ilə seçilərək müəyyən edilməsi, bu fəaliyyətlə məşğul olan qurumlara isə müəyyən qrantların və subsidiyaların verilməsi vacibdir (Лавров, 2006);

- İKT üzrə innovasiya proseslərinin səmərəli və davamlı inkişafına təkan verən zəruri infrastruktur elementlərinin inkişaf etdirilməsi, bu zaman yüksək əhəmiyyət kəsb edən innovativ ideya və təkliflərin sertifikatlaşdırılması zəruridir;

- Elmi yeniliklərlə iqtisadi fəaliyyət (istehsal) proseslərində mövcud olan boşluqların məhz səmərəli innovasiya prosesləri ilə doldurulması, əldə edilən son elmi uğurların və intellektual məhsul növlərinin marketinqi sisteminin qurulması və bu zaman innovativ sahibkarlığın imkanlarından səmərəli şəkildə istifadə olunması məqsəduyğundur;

- İKT sahəsində innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsində mühüm rolu olan iqtisadi subyektlərin maliyyə imkanlarının qorunub saxlanması və genişləndirilməsinə yönəldilmiş təşviq tədbirlərinin həyata keçirilməsi vacibdir;

-İKT sahəsi üzrə yüksək innovasiyalı məhsul və xidmətlərin, xüsusən də elmi təşkilat və strukturlar tərəfindən yaradılmış yeni məhsulların dövlət sifarişləri əsasında alınması və perspektiv istehsal həcmünün artırılması zəruridir;

- İKT sahəsi üzrə innovasiya fəaliyyətinin stimullaşdırılması sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən onun dayanıqlı inkişafına dəstəyin daha da gücləndirilməsi və bu sahənin səmərəli təşkili və tənzimlənmə mexanizmlərinin, xüsusən də iqtisadi subbyektlərin elm və innovasiya yönümlü fəaliyyətinin daha da inkişaf etdirilməsi vacibdir;

- İKT üzrə innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan çoxsaylı təsərrüfat subyektlərində stimullaşdırıcı xarakter daşıyan maliyyə-kredit, vergi-fiskal sistemi və tənzimləyici mexanizmlərin tətbiq olunması, eyni zamanda müxtəlif avadanlıq və mexanizmlərin hazırlanması istiqamətlərində modern amortizasiya sisteminin tətbiq olunması mütləqdir;

- İKT sahəsi üzrə sahəsində nəzərdə tutulan mühüm tədbirlərin lazımi səviyyədə həyata keçirilməsi və fəaliyyətin səmərəlilik səviyyəsinin artırılması üçün, yüksək nəzəri biliklərə və müəyyən təcrübəyə malik olan kadr hazırlığı səviyyəsinin artırılması zəruridir və s.

Ədəbiyyat və qeydlər:

- Hüseynova A.D. Azərbaycanca innovasiya potensialının təhlili. Bakı: Elm, 2013, 385 s.
- İmanov Q.C., Həsənlı Y.N. Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının modelləri. Bakı: Elm, 2001, 248 s.
- Абалкин Л.И. Логика экономического роста. Москва: Институт экономики РАН, 2002, 228с.
- Борисов Е.Ф. Экономическая теория. Учебник. 4-ое издание. Москва: Высшее образование, 2008, 391 с.
- Вечканов Г.С. Экономическая безопасность (учебное пособие).Москва: Вектор, 2005, 251 с.
- Видяпин В.И., Журавлева Г. П. Общая экономическая теория. Москва: Наука, 1995, 295 с.
- Гаджиев Ш.Г. Азербайджан на пути к мировому сообществу: стратегия внешнеэкономического развития. Киев: Экспресс, 2000, 503 с.
- Гальлерин В.М., Гребенников П.И., Лецкий А.И., Тарасевич Л.С. Макроэкономика (учебник, под общей редакцией Л.С.Тарасевича). Санкт – Петербург: Экономическая школа, 2006, 519 с.
- Золотарчук В.В. Макроэкономика. Москва: Инфра-М, 2013, 608 с.
- Ивасенко А.Г., Никонова Я.И. Макроэкономика. Москва: КноРус, 2013, 320 с.
- Институциональные основы экономического роста (под редакцией член корреспондент РАН Дынкина А.А). Москва: Инфра-М, 2002, 95 с.
- Козлов И.А. Экономическая модель России XXI века. Москва: Креативная экономика, 2013, 559с.
- Коуз Р. Очерки об экономической науке и экономистах (перевод с английского).Москва: Международные отношения, 2015, 288 с.
- Кузнецова Н.П. Экономический рост: история и современность. СПб: Сентябрь, 2001, 144 с.
- Лавров Е.И., Капогузов Е.А. Экономический рост: теории и проблемы (учебное пособие). Омск: ОмГУ, 2006, 214 с.
- Либман А. М. Модели региональной интеграции (монография). Москва: Экономика, 2011, 333 с.
- Мамедов З.Ф. Банковский кризис и реформирование банковского сектора в контексте глобализации. Баку: Азернешр, 2007, 392 с.
- Мехтиев И.А. Инвестиционная структура Азербайджана и ее влияние на развитии экономики. Москва: МАКС пресс, 2004, 220 с.
- Мировая экономика (под редакцией Булатова А.С.). Москва: Юрист, 2000, 734 с.
- Мишулин Г.М., Стягун А.В. Экономический рост: факторы, источники, механизмы (монография). Москва: ЗАО издательство «Современная экономика и право», Краснодар: Изд. ФГБОУ ВПО «КубГТУ», 2012, 212 с.
- Некипелов А.Д. К вопросу об экономическом росте и экономическом развитии. (Журнал экономической теории). № 4/2013. с. 10 - 11.
- Носова С.С. Экономическая теория (учебник). Москва: КНОРУС, 2010, 798 с.
- Олейник А. Н. Институциональная экономика (учебное пособие). Москва: ИНРФА-М, 2012, 416 с.
- Розанова Н.М. Макроэкономика. Москва: Юрайт, 2014, 816 с.
- Рустамов Э. С. Экономическая модернизация Азербайджана: вызовы и решения. Москва: Экон - Информ , 2010, 367 с.
- Самедзаде З.А. Этапы большого пути. Экономика Азербайджана за полвека, ее реалии и перспективы. Баку: Нурлар, 2004, 936 с.
- Azərbaycan Respublikasının Statistika Komitəsinin rəsmi saytı
www.stat.gov.az/statistika/2018
www.prezident.az/İKT-nin-inkişafi
www.iktinfo.az/2019

SUMMARY

Improving Information Communicaton Technology Implementation in Azerbaijan: Information economy and Economic management

Mahir Abbaszade
**Azerbaijan National Academy of Sciences, Institute of Economy,
Baku, Azerbaijan**

The article deals the impact of the ICT sector on economic development in Azerbaijan. The main priorities are organizational, legal, technical, Human Resources modernization of the ICT sector, taking into account international experience, the formation of the ICT industry, the attraction of new investments and entrepreneurship in this area, the expectation of free market principles and free competition, as well as the implementation of socially significant projects. Researches show that among the post-Soviet countries, Azerbaijan is implementing more successful economic measures, taking into account international experience in the field of ICT development. Much has been done and measures have been taken to bring the current legislation of the Republic of Azerbaijan in line with international treaties to which it is a party, as well as further liberalize the telecommunications and postal services market and to develop the private sector.

Analysis shows that in recent years the ICT sector has developed rapidly and dynamically in the country. As a result of the targeted policy, useful government programs and necessary reforms in this area, Azerbaijan was able to integrate into the global electronic space, and new steps were taken to create a new knowledge-based economy, as the formation of e-government, the necessary and relevant information security. The formation of E-government and ensuring information security, the use of information and communication technologies in the daily lives of citizens, enrichment of Azerbaijani-language Internet resources and turning most of the country's population into Internet users is considered the main priority. In recent years, the ICT sector has been considered one of the key sectors of the Azerbaijan economy. The article identifies the existing problems and shows ways to resolve them.

Keywords: Gross Domestic Product, economic growth, export, integration, globalization, economy

РЕЗЮМЕ

Совершенствование информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в Азербайджане: Информационная экономика и Экономическое управление

Махир Аббасзаде

Национальная академия наук Азербайджана, Институт
Экономики, Баку, Азербайджан

В статье рассматривается влияние сектора ИКТ на экономическое развитие в Азербайджане. Основными приоритетами являются организационная, правовая, техническая, кадровая модернизация сферы ИКТ с учетом международного опыта, формирование отрасли ИКТ, привлечение новых инвестиций и предпринимательства в этой области, ожидание принципов свободного рынка и свободной конкуренции, а также реализация социально значимых проектов. Исследования показывают, что среди постсоветских стран Азербайджан осуществляет более успешные экономические меры с учетом международного опыта в области развития ИКТ. Многие сделаны и приняты меры для приведения действующего законодательства Азербайджанской Республики в соответствие с международными договорами, участником которых она является, а также дальнейшей либерализации рынка телекоммуникаций и почтовых услуг и развития частного сектора.

Анализы показывают, что в последние годы страна быстро и динамично развивается в секторе ИКТ. В результате целенаправленной политики, важных государственных программ и необходимых реформ в этой области Азербайджан смог интегрироваться в мировое электронное пространство, и были предприняты новые шаги для создания новой экономики основанной на знаниях. Формирования электронного правительства и обеспечение информационной безопасности, использование информационно-коммуникационных технологий в повседневной жизни граждан, обогащение азербайджаноязычных интернет-ресурсов и превращение большей части населения страны в интернет-пользователей считается основным приоритетом. В последние годы сектор ИКТ считался одним из ключевых секторов экономики в нашей стране. В статье обозначены существующие проблемы и показаны способы их устранения.

Ключевые слова: Внутри-валовой продукт, экономический рост, экспорт, интеграция, глобализация, экономика